

Şâmî'nin Sübülü'l-Hüdâ Adlı Eserinde Anlatım Üslupları ve Arap Dili Kaynakları*

Narrative Styles and Arabic Language Sources in Shami's Work of Subulu'l-Huda

Mustafa SEZER

Dr. Öğretim Üyesi, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı
Asst. Prof., Bulent Ecevit University Faculty of Theology Department of Arabic Language and Rhetoric
Zonguldak/Türkiye
mustafasezer74@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7319-6978

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 30.08.2023
Kabul Tarihi / Accepted : 15.11.2023
Yayın Tarihi / Published : 30.12.2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Aralık-December
Cilt / Volume: 10 • Sayı / Issue: 2 • Sayfa / Pages: 141-164

Atıf / Cite as

Sezer, Mustafa. Şâmî'nin Sübülü'l-Hüdâ Adlı Eserinde Anlatım Üslupları ve Arap Dili Kaynakları. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2023), 141-164.

Doi: 10.33460/beuifd.1352163

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Yazarların dergide yayınlanan çalışmalarını **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmakta ve telif hakları bu lisansın hükümlerine tabi olmaktadır.
Authors publishing with the journal is licensed under the CC BY-NC 4.0 and their copyright is subjected to the terms and conditions of this license.

Öz: Memlükler dönemi (1250-1517) Mısır, özellikle Moğol istilası sonrasında âlimlerin göç ettiği, büyük ilim adamlarının yetiştiği münbit bir coğrafya haline gelmiştir. Bu ziyaret, Osmanlıların (1299-1922) bölgeyi fetihleri sonrasındaki valiler döneminde de bir müddet devam etmiştir. İlgili süreç içerisinde âlimler, hacimli külliyyât eserler telif etmişler, erken dönemlerden kendi dönemlerine kadar rivâyet-dirâyet üslubunca ilim geleneğini sürdürerek sonraki nesillere aktarmışlardır. Bu hacimli ansiklopedik teliflerden birisi de Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî'nin (ö. 942/1536) ömrünün son zamanlarında tamamladığı Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayrî'l-ibâd adlı Hz. Muhammed (s) konulu devasa eserdir. Eser, Hz. Peygamber'i tüm yönleriyle ele aldığı için delâil, siyer-meğâzî, şemâil, hasâis, mu'cizât, fezâil ve biyografiler, tıbb-ı Nebevî gibi alanlarda rivayetler ve zengin bilgiler içermektedir. Aynı zamanda müellif Şâmî, kendi dönemine kadar telif edilmiş geniş bir edebiyattan yararlanarak onlara atıflarda bulunmuştur. Bu kadar şümüllü bir kaynaktan yararlanması, eserde Arap diline ait önemli nazım ve nesir metinleri ihtiva etmesini sonuçlandırmış böylece değişik temalarda mebzul miktarda Arap şiiri eserde yer

* Bu makale, yazarın Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi Anabilim Dalı'nda tamamlanan İçerik ve Yöntem Bakımından Şâmî'nin Sübülü'l-hüdâ ve'r-Reşâd Adlı Eseri isimli dok-tora tezinden üretilmiştir.

almıştır. Ayrıca eser rivayet-dirayet üslubuyla mevcut muhtelif metinleri içermesinden ötürü üslup bakımından câlibi dikkattir. Bu bağlamda rivayetçilik, tasvirîlik, tematik şiir anlatımları, ilmîlik, öğreticilik, açıklayıcılık, kantlayıcılık ve destansılık müellifin benimseydiği belli anlatım üsluplarıdır. Ayrıca eserde eyyâmü'l-Arab ve siyer-meğâzî anlatımlarına bolca yer verilmesi siyer-tarih metinlerinin Arap diliyle münasebetinin irdelenmesini gerektirmiştir. Eserde gramer analizlerinin yapılması ve her konu sonunda müfredât ve sözlük kısımlarının oluşturulması onu orijinal kılan hususiyetlerdendir. Böylece modern dönemde dil vb. eğitim setlerinde ve muhtelif bilimsel eserlerde müfredat bölümleri oluşturan eserlere öncülük yapmıştır. Müellif Şâmî'nin kaleme aldığı Sübülü'l-hudâ adlı eser, içerdiği edebî metinler ve Arap diline dair müfredâtlar, tahlil ve analizler bakımından kıymet ifade eden ve araştırılması gereken bir eserdir. Ayrıca müellifinin Arap diline dair müellefâtının olması, eserinde onlara atıflarda bulunması da müellifin siyer ve tarih âlimi olmasının yanında önemli bir Arap dilcisi olduğunun ispatı mahiyetindedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili Belagatı, Arap Şiiri, Sübülü'l-hudâ, Şâmî, Dil ve Üslup, Rivayetçilik, Tematik Şiir, Müfredât, Gramer.

Abstract: During the Mamluk period (1250-1517) especially after the Mongol invasion Egypt became a fertile land where scholars migrated and great scholars were raised. This situation continued for a while under the governors after the Ottoman conquest of the region (1299-1922). During this process, scholars compiled voluminous collections of works, passed on the tradition of knowledge from the early periods to their own periods, to the next generations in the style of narration-dirayah. One of these voluminous encyclopedic work is the massive work on the Propher Mohammad (pbuh), Subulu'l-hudâ va'r-rashâd fi sîreti khayri'l-'ibâd completed by Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî (d. 942/1536) in the last years of his life. Since the work deals with all aspects of the Prophet, it contains narrations and rich information in areas such as dalâil, sirah- meghazi, sh-mail, el-hasâis, mu'cizat, al-Fadail and biographies and Prophetic medicine. At the same time, the author al-Shâmî, drew on a vast body of literature written up to this time and made references to it. The use of such a wide range of sources resulted in the inclusion of important verse and prose texts of the Arabic language in the work, so that a large amount of Arabic poetry on various themes is included in the work. In addition, the work is noteworthy in terms of style because it contains various texts available in the style of narration-dirayah. In this context, narrativism, descriptivism, thematic poetry narratives, scholarly, instructive, explanatory, quantitative and epic narrative styles are some of the narrative styles adopted by the author. In a addition, the abundant use of the narratives of Ayyâm al- Arab and sirah- meghazi necessitated an examination of the relationship of siyer-historical texts with the Arabic language. The grammatical analyses in the work and the creation of syllabus and dictionary sections at the end of each subject are among the features that make it original. Thus, in the modern period, he pioneered works that formed curricular sections in educational sets such as language etc. and, various scientific works. The work of the author al-Shâmî, Subulu'l-hudâ, is a work that is valuable in terms of the literary texts it contains and the curricula, analysis and analysis of the Arabic language. In addition, the fact that the author had a number of works on the Arabic language and made references to them in his work proves that the author was an important Arabic linguist as well as a scholar of sirah and history.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Poetry, Subulu'l-huda, al-Shâmî, Language and Style, Narrativism, Thematic Poetry, Curriculum, Grammar.

Extended Summary

The Mamluk period (1250-1517) Egypt became a fertile geography where scholars migrated, especially after the Mongol invasion, and great scholars were raised. This situation continued for a while during the governor period after the conquest of the region by the Ottomans (1299-1922). During this process, scholars wrote voluminous works, continuing the tradition of science in the style of narration and narration from the early periods to their own periods, and passed it on to future generations. Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd on the subject of Prophet Muhammad (s), which was completed by Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî (d. 942/1536) in the last years of his life. The work contains narrations and rich information in areas such as delâil, siyer-meğâzî, şemâil, hasâis, mu'cizât, fezâil and biographies, as well as fields such as Prophetic medicine, since it covers Prophet Muhammad (s) in all aspects. At the same time, the author Şâmî, by making references to a wide literature that had been written until his time, benefited from them. His use of such a comprehensive source resulted in the work containing important Arabic poetic and prose texts, and thus a considerable amount of Arabic poetry on various themes was included in the work. In addition, the work is noteworthy in terms of style because it contains various texts in the style of narration and report. In this context, narrativity, descriptiveness, thematic poetry expressions, scientificity, instructiveness, explicativeness, kantianism and epicness are certain narrative styles adopted by the author. Additionally, the abundance of eyyâmü'l-Arab and siyer-meğâzî narratives in the work necessitated an examination of the relationship between siyer-history texts and the Arabic language. Performing grammatical analysis in the work and creating curriculum and dictionary sections at the end of each topic are among the original features that make it unique. Thus, it pioneered works that create curriculum sections in modern language and other educational sets, as well as various scientific works. The work named Sübülü'l-hüdâ, written by the author Şâmî, is a valuable and research-worthy work in terms of its literary texts and curricula, analyses and analyses related to the Arabic language. Moreover, the fact that the author has works on Arabic language and refers to them in his work is proof that the author, in addition to being a scholar of siyer and history, is also an important Arabic linguist. Some of the aspects of the Arabic language discussed in the study can be listed under the following sub-headings: Language and Style, Eyyâm al-Arab narratives, grammatical analysis, curriculum and dictionary sections. In addition to this, all Arabic language works from the author's own era to the early periods are listed and the situation of the author's utilization of them is tried to be mentioned. In the language and style of the work, there are titles such as narration, description and descriptions, use of poetry, scientific narratives, instructive and explanatory, provocative and epic narratives. Under the heading of narrativism, the narration of the work and the abundant use of ri-vâyet phrases in the narration of the subject are mentioned. Under the heading of depictions and descriptions, the author's explicit description of the period of asr-ı saâdat is mentioned. In the poetry narratives, examples of poems on the themes of ignorance and polytheism, praise (medh), criticism (zamm), heroism (jihad) and mercy are given. Through the sample poems given, it is possible to familiarize oneself with the famous styles of Arabic poetry such as jahiliyyah, medih, zamm, butûla, and risâ'. By accessing the original texts of the poems in the Arabic language, the meanings of the poems are tried to be

touched upon, and thus, the styles of the famous Companions in poetry and their depiction of the environment of the asr al-Sa'âdat and the period are tried to be recognized through the Arabic poetry in the form of press-publication in that period. Likewise, the other narrative styles of the work, such as scholarly narratives, exposition, commentary, proof, and epic narratives, are the distinctive narrative styles of the work. Each of these titles is explained and explained with examples. The author presents scholarly narratives of Islamic sciences. Especially with his identity as a historian and a linguist, he deals with the subjects with the aforementioned narrative styles. The above-mentioned narrative styles are encountered in the classifications in all sub-branches of siyar such as hasâ'is, shamâ'il, delâ'il, fezâ'il, and medicine of the Prophet. As a result, the work includes a large amount of Arabic Shi'ism and its early forms, and thematically, it centers on siyar and contains certain narrative styles mentioned above.

Giriş

Memlûkler (1250-1517) döneminin son âlimlerinden sayılan Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî'nin (ö. 942/1536) siyer külliyyâtı *Sübülü'l-hüdâ*, Hz. Peygamber'in (s) hayatına dair anlatımların yanı sıra içerdiği gramatik analizler, Arap şiiri ve onun türlü üslupları, eyyâmü'l-Arab anlatıları, konu sonlarında oluşturduğu müfredât ve sözlük bölümleri açısından önemli bir eserdir.

Müellifin *Sübülü'l-hüdâ*'da birçok erken ve geç dönem dil eserlerinden istifade etmesi ve onlara atıfta bulunması, günümüze ulaşım ulaşmadığı tespit edilemese de biyografilerde Arap Diline dair müellefatının olduğunun zikredilmesi onun tarihçiliğinin yanında dilliliğini de göstermektedir.

Şâmî'nin "ömrümün azığı" olarak nitelendirdiği¹ *Sübülü'l-hüdâ*'nın anlatım üsluplarının etüt edilmesi, dil kaynaklarının tespiti ve onlardan nasıl yararlandığı ayrıca dil ve tarih ilmine sunduğu katkıyı göstermesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda eserin dil hususiyetleri ve ondaki başlıca anlatım üslupları örneklerle şu şekilde tasnif edilebilir.

1. Dili ve Üslubu

Sübülü'l-hüdâ'nın, o dönemdeki telif özelliklerini aksettirdiği anlaşılmaktadır.² Bu nedenle eserin üslubu, Memlûkler (1250-1517) dönemindeki diğer

1 Muhammed b. Yûsuf eş-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*, nşr. Âdil Ahmed-Ali Muhammed, (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1/5.

2 Memlûkler devri İslâmî ilimlerin zirve yaptığı bir dönem olmuştur. Doğuda Moğol istilası, batıda Haçlı saldırıları sebebiyle ilim adamları Kahire'ye ve çevresine sığınmış, burası bir bilim merkezine dönüşmüştür. Bunun sonucu olarak İslâmî ilimlerin hemen hemen tüm disiplinlerinde hacimli eserler yazılmıştır. Dönemin telif hususiyetinin topplayıcılık ve nakilcilik ekseninde genişlediği izlenebilmektedir. *Sübülü'l-hüdâ*'nın da Hz. Peygamber temelinde tüm rivayet ve haberleri toplama, nakletme ve onları belli bir tasnifle derleme hususiyetini haiz bir eser olduğu görülmektedir. İsmail Yiğit, *Memlûkler*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2015), 248; Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/330-331.

müellefâta benzemektedir. Şâmî'nin, Makrîzî (ö. 845/1442)³, Süyûtî (ö. 911/1505)⁴ ve Kastallânî (ö. 923/1517)⁵ gibi dönemin bilginlerinin siyer yazımı usûlündeki sergiledikleri sistematîği benimsediği ve onu muayyen bir metotla oluşturduğu ifade edilebilir.

Sübülü'l-hüdâ'da döneminin diğer eserlerinde olduğu gibi destansı, açıklayıcı, kanıtlayıcı, öğretici, ilmî, edebî, tasvîrî ve nakilci anlatım üsluplarının varlığı göze çarpmaktadır. Anlatımlar genel olarak akıcı, net ve anlaşılırdır. Rivayetler ve paragraflar arasında uyumlu ve tutarlı bir bağlantı kurulmuştur. Fakat rivayetlerdeki ricâl ve senet bilgilerinin fazlalığı, bağlamdan uzaklaşmaya yol açmaktadır.⁶ Ayrıca sözcüklerin hareketleniş ve kıraat vaziyetleri;⁷ cümle yapılarının irdelenmesi ve gramerlerine değinilmesi;⁸ uzunca yer verilen sözlük bölümleri de aynı durumdadır.⁹

- 3 Ebû Muhammed Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî'nin *İmtâ' u'l-esmâ* 'ı hacimli bir siyer eseridir. Günümüzdeki baskısıyla on beş ciltlik ansiklopedik bir kitap olan *İmtâ'*, Hz. Peygamber'in esması ve nesebi ile başlayarak öncelikle kronolojik siyer konularını ele alır. Makrîzî sonrasında Hz. Peygamber'in şemâilî, hasâsî, fezâilî, mu'cizâtı, ibâdât ve muâmelâtı, onunla ilgili biyografileri ve kullandığı eşyaları detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Eser bu haliyle bir siyer ansiklopedisi olması hasebiyle tematik olarak *Sübülü'l-hüdâ* ile çok benzeşmektedir. Bk. Makrîzî Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *İmtâ'u'l-esmâ' bi-mâ li'n-nebiyyi mine'l-ahvâli ve'l-hafedetü ve'l-metâ'*, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nümeysi, (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 1/15.
- 4 Şâmî'nin ders aldığı hocalarından olan Süyûtî'nin Hz. Peygamber'in hasâs ve mu'cizelerine dair kaleme aldığı *Hasâsü'l-kübrâ*, iki ciltlik bir eserdir. İçerik ve üslup olarak *Sübülü'l-hüdâ*'nın kendisinden yararlandığı bir eser olmuştur.
- 5 Kastallânî'nin Hz. Peygamber konulu eseri *Mevâhibü'l-ledünniyye* de içerdiği konular (siyer, meğâzî, biyografiler, hasâs, mu'cizât, tıbb-ı Nebevî, ibâdât) itibarıyla *Sübülü'l-hüdâ* ile benzeşmektedir. Şâmî'nin bu sayılan siyer eserlerinden üslup ve tema olarak yararlandığı anlaşılmakta ve onlara atıfta bulunduğu görülmektedir.
- 6 Eserin bir üslup özelliği de, hurma kütüğünün mescidde ağlaması hususunda da olduğu gibi senet ve nakil bilgilerinin uzun uzun anlatmasıdır. Örneğin: *وقد روى القصة أبى بن كعب رواه الإمام الشافعي وأحمد وابن ماجة والبخاري وابن عساکر وأسن بن مالك رواه الإمام أحمد والترمذي وصححه وأبو يعلى والبزار وابن ماجه وأبو نعير من طرق على شرط مسلم وبريدة، رواه الداريمى، وجابر بن عبد الله، رواه الإمام أحمد والبخاري والترمذي، والمطلب بن أبى وداعة، رواه الزبير بن بكار، وأبو سعيد الخدري، رواه عبد بن حميد وابن أبى شيبة، وأبو يعلى وأبو نعير بسند على شرط مسلم، وعائشة رواه الطبراني والبيهقي، وأمر سلمة رواه أبو نعير والبيهقي بإسناد جيد بألفاظ متقاربة المعنى أدخلت بعضها في روى جند نخلة...* Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 9/494. Başka örnekler için bk. *Sübülü'l-hüdâ*, 4/5-6; 5/124; 8/3.
- 7 Kelimelerin okunuş ve harekeleme bilgilerinin verilmesi, istisnâh hatalarının en aza indirilmesi gayesiyle zamanla telif geleneği haline gelmiştir. *Sübülü'l-hüdâ*'da da metin içerisinde okuma ve harekeleme kodlamaları sık sık yer almakta ve bu da günümüz bakış açısıyla söylendiğinde okuma esnasındaki akıcılığı etkilemektedir. Örneğin "Gavres kelimesi Ca'fer veznindedir, ism-i tasğîri ötre ile başlar, noktalı ayn ve ğayn harflerinin noktalısı kullanılır, râ'dan sonra üç noktalı sâ gelir, ğars kökünden türemiştir, açık manasına gelir. Hatib son harfinin kâf olduğunu söyler, Hattâbide bu lafız 'ġuveyrîs' şeklinde küçültme formundadır. Kâdi İyâz, Kuzey Afrika dilcileri Buhârî'de de geçtiği üzere ayn ile okur ancak doğrusu ğayn iledir" bilgileri yer almıştır. *وقيل: وهو هذا وزن جعفر، وحكى جعفر، وضم أوله وهو بغين معجمة وراء، ومثلثة مأخوذة من الفرت، وهو الجوع، ووقع عند الخطيب بالكاف بدل المثلة، وحكى الخطابي فيه غويرت بالتصغير،* *Sübülü'l-hüdâ*, 10/258. Başka örnekler için bk. *Sübülü'l-hüdâ*, 1/298; 2/461; 11/212.
- 8 Eserde, nakillerdeki cümlelerin grameri de incelenmektedir. Mesela "ve inne Âdem le-müncedilün fi tînetihî-"de, "Ben Allah katında Ümmü'l-Kitâb'da Peygamberlerin sonuncusuydum-" cümlesi, "Hz. Âdem toprağında daha yatarken-" cümlesinden önce gelir. Bu cümle hâldir (durum zarfı) ve mahallen mansûptur. Cümledeki "-fi tînetihî-" kelimesi, "müncedilün-" kelimesine müteallâk değil, "-inne-"nin ikinci haberdur. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/77. Örnekler için bk. *Sübülü'l-hüdâ*, 2/ 346; 3/397, 9/413.
- 9 Örneğin, Hendek savaşının anlatımlarına dair olan müfredât (bilinmeyen kelimeler), sayfalarca sürmektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 9/399-423. Diğer örnekler için bk. *Sübülü'l-hüdâ*, 5/482-503; 8/489-497; 9/341-345. Eserde müfredât bilgilerinin bulunması akıcılığı bozsa da eserin özgünlüğüne katkı sağlamaktadır.

Sübülü'l-hüdâ'da yukarıda da değinilen belli başlı anlatım üsluplarına örneklerle değinmek bütünü hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir.

1.1. Rivayetçilik

Sübülü'l-hüdâ'nın tamamı rivayetçi bir üslupla kaleme alınmıştır.¹⁰ Müellif konuları üst ve alt başlıklar ve mülâhazalar gibi bölümlere ayırarak, yorum yapmadan, rivayetler şeklinde aktarmakta ve metinlerini aralarındaki bağlantıyı kurarak oluşturmaktadır. Bu sayede tematik konular bütünlük içinde sunulmakta ve eserin dili okuyucuyu cezbetmekte ve merak uyandırmaktadır.¹¹ Rivayetlerden oluşan tematik anlatımlarda da konu bütünlüğü bozulmamakta, müellifin amaçladığı hedefe ulaşmaktadır.¹²

Başlıklar halinde, rivayetlerin şerhsiz ve izahsız bir şekilde toplanmasına eserin hemen hemen birçok yerinde rastlanabilir. Örneğin, Hz. Peygamber'in zikir ve duâları eserdeki sırasıyla Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Tayâlisî (ö. 204/814), Ebû Ya'lâ (ö. 307/919), Tirmizî (ö. 279/892), Nesâî (ö. 303/915), Taberânî (ö. 360/971), İbn Mâce (ö. 273/887), İbn Hibbân (ö. 354/965), Hâkim (ö. 405/1014), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Bezzâr (ö. 292/905), İbn Dahhâk (ö. 557/1161-62), İbn Adiy (ö. 365/976), Hatîbu'l-Bağdâdî (ö. 463/1071), Evzâî (ö. 157/774), İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849) ve Ebû Bekr b. Hayseme (ö. 279/892-93) gibi muhaddislerin rivayetlerinden derleme yoluyla oluşturulmuş, müellifin metinlere herhangi bir müdahalesi olmamıştır. Kütüb-i Sitte ve Tis'a gibi daha meşhur hadis eserlerinden alınan rivayetlerin öncelendiği söylenebilir. Metinler, aynı hadislerin farklı tariklerinin arz edilmesi gibi hadis usulcülüğünün öncelendiği bir gayeyle oluşturulmamış; farklı müelliflerden muhtelif me'sûr duâlar sunulmuştur. Bu da müellifin metodolojisinden ve hadisleri bölümlere ayırmasından ziyade konuyu anlatma amacını göstermektedir.¹³

Rivayetlerde kısmî tekrarlar olsa da genel manada her müellifin farklı bir duâsını eserine almıştır. Bu yüzden okuyan hep aynı şeyleri okuduğu zannına kapılmamaktadır. Zaman zaman bir muhaddisin -örneğin Tirmizî'nin «اللهم إني أسألك» «اللهم زدنا ولا تنقصنا، وأكرمنا ولا تُهنا، وأعطنا ولا تحرمنا، وآثرنا ve الهدى والتقى والعفاف والغنى» «اللهم زدنا ولا تنقصنا، وأكرمنا ولا تُهنا، وأعطنا ولا تحرمنا، وآثرنا» gibi- muhtelif rivayetleri yer bulabilmiştir.¹⁴

10 Eserin kimi ciltlerinde diğerlerine oranla rivayetçilik daha belirgindir. Bu bölümlerde yorumların az olduğu ve rivayetlerin başlıklarla derlendiği görülmektedir. Bk. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 7/8.

11 Eserin Beyrut baskısında (dört, beş ve altıncı ciltler) meğâzî anlatımları rivayetlerle örölmüş, tahkiye üslubuyla sunulmuştur.

12 Örneğin Hz. Peygamber'in gece namazı çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmaktadır. Bu bölümdeki bir nakilde, Hz. Peygamber'in ayakları şininceye kadar namaz kıldığı belirtilmektedir. Bir sonrakinde gündüz yorgun düştüğü söylenmiş o da gece namazında yedi uzun süre okuduğunu söylemiştir. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 8/273-274.

13 Ancak müellif, rivayetler arası farklılıkları ve ziyade lâfızları vererek hadislerin tarihlerini de yer yer göstermektedir. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 8/522-534.

14 Müellif bu bölümde, Tirmizî'den sekiz farklı rivayeti nakletmektedir. Aynı şekilde Hâkim'den on bir; İbnü'd-Dahhâk'tan on altı rivayet aktarmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 8/522-534.

1.2. Tasvir ve Betimlemeler

Sübülü'l-hüdâ, Hz. Peygamber temelinde tüm rivayet ve haberleri cummâ' adını verdiği ana başlıklarda ve ebvâb adını verdiği alt başlıklarda toplamaktadır.¹⁵ Bu yüzden eserde siyerin alt dallarına dair birçok mevzuya değinilmektedir. Müellif Şâmî, ele aldığı birçok ana ve alt başlıkta detaylı vasıflandırmalar yaparak okuyucuyu o döneme ve ortama götüren tasvirler oluşturmaktadır.

Eserde ele alınan konular bağlamında tasvir ve betimlemeler, siyer ilminin şubeleri sayılan delâil,¹⁶ şemâil,¹⁷ hasâis,¹⁸ meğâzî,¹⁹ mu'cizat,²⁰ fezâil²¹ ve diğer anlatımlarda bolca yer almaktadır. Tüm bu anlatımlarda Hz. Peygamber'in yaşadığı çevre ve döneme dair sadelik ve yaşantıdaki basitlik dikkat çekicidir. Bu

15 Cummâ' kelimesi ism-i fâil kalıbının cem-i teksir (kırık çoğul) örneklerinden birisidir. Sözlük anlamı olarak cem' edenler, bir araya getirenler anlamındadır. Bu kelime ile müellif, alt başlıkların kendisinden teşekkül ettiği ana başlıkları kastetmektedir. Detaylı bilgiler için bk. Ahmed b. Muhammed el-Hamlâvî, *Şezâ'l-Arf fi Fenni's-Sarf*, Mektebetü'n-Neşr, (Riyad:2010), 89; Komisyon, *Mu'cemu'l-Vesit*, Dâru'd-Da've, (Kahire:2010), 135.

16 Şâmî, Hz. Peygamber'in nübüvvetine delil mahiyetindeki haberlerde de betimlemeler yapmaktadır. Bu bağlamda Fas'a giden birinden nakledilen şu haber örnek olarak verilebilir: "O seyahatte, konaklama anında Sicilyalı bir çocuk elindeki oltayla bir karış boyunda balık avlamıştı, balığın bir kulağında Lâilâheillâh diğerkulağında Muhammedün Resûlullah yazısı net olarak görülüyordu. Balığın rengi beyaz, yazı ise siyah mürekkeple yazılmış gibiydi. Bunun üzerine onu denize bıraktık." Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/88.

17 Müellif, Hz. Peygamber hicret sırasında yanındakilerle birlikte Ümmü Ma'bed'in kulübesine gelmişti. Orada zayıf ve süt vermeyen bir koyunu sağmış ve ondan bol süt alabilmişti. Onlar gittikten sonra Ümmü Ma'bed yaşadıklarını beyine anlatmıştı. Eşi bunların Kureyşlilerin peşinde olduğu kişiler olduğunu fark edince eşine çadırına gelen bu zati daha ayrıntılı bir şekilde tarif etmesini rica etmişti. Bunun üzerine Ümmü Ma'bed, Hz. Peygamber'in fiziki vasıflarıyla birlikte daha detaylı bir tasvirini yapmıştı. O şöyle demişti: "Onu güzel, neşeli, nur yüzlü ve güzel ahlâklı biri olarak gördüm. Şişman ve göbekli değildi. Baş normal büyüklükte ve yüzü güzeldi. Göz bebeklerinde siyahlık vardı. Kirpikleri uzundu. Tok sesli ve boynu uzuncaydı. Sakalı sık, kaşları uzun ve birleşti. Susmasında bir vakar vardı. Tatlı dilli ve güler yüzlüydü. Uzaktan bakıldığında heybetli ve güzel görünürdü. Yakından da hoş ve çekiciydi. Konuşması güzeldi, meramını tam olarak ifade ederdi. Sözü özlü söyler, ağzından kelimeler tane tane çıkardı. Ne çok uzun ne de çok kısaydı orta boyluydu. Çevresinde onu dikkatle dinleyen ve dediklerini yerine getiren arkadaşları vardı. Asık suratlı ve kaba birisi değildi." Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 3/244-261.

18 Şâmî, Hz. Peygamber'in oturma keyfiyetini rivayetler eşliğinde şu şekilde tasvir etmektedir: "Hz. Peygamber, kalçaları üzerinde, dizleri dik halde ve elleri dizleri üstünde kenetlenmiş bir şekilde (kurfusâ) otururdu. Bir defasında da sabah namazını kıldırması, güneş doğuncaya kadar bağdaş (terabbu') şeklinde oturmuştu. Yine o, dizlerini dikip iyice karnına çekerek bir yere yaslanmadan elbise veya ellerini birbirine kenetleyerek (ihtibâ) oturduğu olurdu." Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 7/152-153.

19 Eserde gazve ve seriyelerin ayrıntıları anlatılmaktadır. Güzergâhların detaylı bir şekilde verilmesi bunun bir örneğidir. Hudeybiye seferinde Hz. Peygamber Beydâ yolunu takip etmiş, Beni Bekir, Müzeyne ve Cüheyne'lerin topraklarından geçmiş sonunda Ebvâ veya Veddân'da karargâh kurmuştur. Müşrikler Müslümanların gelişine engel olmak için Hâlid b. Velid başkanlığında iki yüz kadarlık bir kuvveti Kurâu'l-Ğamim'e göndermiş sonra bu kuvvet Ten'im yolu üzerindeki suyu bol bir vadide olan Beldah'a doğru yol almıştı. Hz. Peygamber'in Mekke'ye yolladığı casus dönüşü sırasında, Uşfân'ın ilerisindeki Gadiru'l-Eştât'ta Müslümanlarla karşılaşmıştı. Casus, müşriklerin Kurâu'l-Ğamim'e geldiklerini ve Zû Tuvâ'da konakladıklarını haber vermişti. Hz. Peygamber müşriklerin Gâmim'de konuşlanıp yolu kapattıkları için Müslümanları sağdaki makilik bir alandan yürüterek yüksek bir yer olan Zâtü'l-Hanzal'a ilerletti. Büreyde isimli bir sahâbi kılavuzlukta bulunarak Müslümanları Seravî tepelerinden geçirmeyi sürdürdü. Nihayet Zâtü'l-Hanzal'a vardılar. Başka bir yol izleyen Müslümanlar sonunda Hudeybiye'ye ve civarındaki kuyulara vardılar. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/33-40.

20 Şâmî, mu'cizat bahislerinde de olayları tüm detaylarıyla anlatmaktadır. Örneğin ölülerin diriltilmesi ve onların seslerinin işitilmesiyle ilgili mu'cize haberlerinde ayrıntılı tasvirler ve tafsilli anlatımlar yer almaktadır. Bk. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 10/14-16.

21 Eserde biyografiler ve faziletli kimselerin menkibeleri konularında da tasvirler yer almaktadır. Örneğin Hz. Peygamber'in amcaları başlığında şöyle bir pasaj geçmektedir: "Hz. Hamza şehit edildiği vakit üzerinde desenli bir elbisesi vardı. O elbise kefen olarak kullanıldı. Kefen yetersiz olduğu için baş tarafı örtülse bacıklar açıkta kalıyor; ayaklar örtülse baş açık kalıyordu." Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 9/91-92.

bağlamda evi ve içindeki eşyaları ortalama olarak tespit edilebilmektedir. Buna göre Nebevî evde şeritle süslenmiş bir yatak, üzerinde içi lifle doldurulmuş deri bir yastık; kamıştan birbirine geçirilerek örülmüş bu karyolanın üstünde siyah bir örtü vardı. Ayrıca evde bardak, leğen, yünden aba, sadak (ok kabı) ve eğer gibi diğer eşyalar da mevcuttu.²²

Sübülül-hüdâ'da tasvirlerle anlatılan günlük yaşam detayları da dikkat çekmektedir. Mesela Hz. Peygamber'e ait evcil hayvanlar konusunda, onun sağılan ve binilen develerinin isimleri verilmekte ve şöyle anlatımlar yapılmaktadır: "كان أكثر عيشنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم لقائح بالغبابة، كان قد فرقتها على نساءه، فكانت لي منها لقحة تسمى العريس فكان لنا منها ما شئنا من اللبن، وكانت لعائشة لقحة تسمى السمراء غزيرة، ولم تكن كلقحتي، فقرب راعيها اللقح إلى مرعى الغبابة Hz. Peygamber Şakrâ veya Reyyâ isimli deveyi Nabat pazarından satın almıştı. Ümmü Seleme şöyle demiştir: Hz. Peygamberle birlikte bulunduğumuz o günlerde geçim kaynağımız sağmal develerdi ve onları hanımları arasında paylaştırmıştı. Bana Arîs isminde bir sağmal deve düşmüştü. Onun sütünden istediğimiz kadar içebiliyorduk. Hz. Âişe'nin payına, Semrâ isminde benimkinden daha çok sütlü bir devesi gelmişti. Develerin çobanı Ğâbe onları otlatmak için otlığa götürür, ılgın ve dikenli otlarla beslerdi. Çoban akşam olunca onları evimize getirir teslim ederdi. Sonra o develer sağılırdı. Hz. Peygamber, kendi sağmal devesinden iki katı veya daha çok süt alırdı."²³

1.3. Şiir Kullanımı

Eserde, müellifin konu anlatımlarını şiirlerle desteklemesi, edebî üslubun bir göstergesidir. Başlığın temasıyla ilgili şiirler, anlatımların arasında sık sık karşımıza çıkmaktadır.²⁴ Bazen de konu sonunda, mevzuya dair birkaç sayfalık şiir bölümleri yer almaktadır.²⁵ Ayrıca eserde, Hz. Peygamber'in şiir ve şairlere nasıl yaklaştığı da incelenmiş, siyer ve edebiyât arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir.²⁶ Kitapta, müşriklerin kaside ve mersiye gibi şiir türlerine de yer verilerek, dönemin çeşitli kesimlerinden olan gruplar, tarafsız bir şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır.²⁷

22 Hz. Peygamber'in (s) evindeki zikri geçen eşyaların anlatıldığı şu metin, örnek olarak verilebilir: "وكان سريرا مرملا" Şâmi, *Sübülül-hüdâ*, 7/354-355.

23 Şâmi, *Sübülül-hüdâ*, 7/407-408. Bu kısımın sonrasında da gündelik yaşamı tasvir eden izahlar vardır. Şâmi, *Sübülül-hüdâ*, 7/408-414. Hz. Peygamber'in su birikintisi olan bir yerde ayaklarını suya soktuğu ve o şekilde kıyısında oturduğu başka bir örnek olarak verilebilir. Şâmi, *Sübülül-hüdâ*, 9/397.

24 Örneğin Hz. Peygamber'in "Ebtahî" ismiyle ilgili Hassân b. Sâbit'in şu beyti yer almıştır... "وأكرم صيتا في البيوت إذا اتنى... Onun mensup olduğu kabile en keremli bir kabiledir; Onun Ebtahlı dedesi de reislik yapan mükerrem birisidir." Şâmi, *Sübülül-hüdâ*, 1/420.

25 Örneğin Bedir savaşının şiirlerini aynı yerde bütün olarak sunmuştur. Bu bölümde Hz. Hamza, Hz. Ali, Ka'b b. Mâlik, Hassân b. Sâbit, Âtike binti Abdülmuttalib gibi sahâbilerin şiirleri yer almıştır. Şâmi, *Sübülül-hüdâ*, 4/125-129.

26 Bu bölümde Hz. Peygamber'in iyi şiiri methettiği, kötü olanını kınadığı ve çok şiir söylemeyi hoş görmediğiyle alakalı nakillerden söz açılmıştır. Yine şiir dinlediği ve müşriklerinkine karşılık Müslümanların onlara şiirlerle cevap vermesini istediğine değinilmiştir. Şâmi, *Sübülül-hüdâ*, 9/346-354. Ayrıca Ka'b b. el-Eşref hâdisesindeki gibi Peygamber'e ve Mü'minlere eziyet veren şairler yola getirilmiş ve onlar için müfrezeler düzenlenmiştir. Şâmi, *Sübülül-hüdâ*, 6/25-32.

27 Örneğin Bedir'de Ebû Cehil'in savaş alanında okuduğu ve Ebû'l-Buhterî'nin söylediği şiirlerden konu açılmıştır.

والله لو كنت إلهًا لم تكن ... أنت وكلب وسط بئر في قرن
أف لملاقك إلهًا مستدن ... الآن فتشناك عن سوء الغبن

“Allah’a andolsun ki şayet sen ilah olsaydın, kuyunun içinde bir köpekle birlik-te olmazdın. Yazıklar olsun zelil bir âlihe olarak atıldığın o yere! Senin rehberliğinin kötülüğünü anlamış ve görmüş olduk.”³⁴

Putlara inancın bâtil olmasının sonucunda İslâm’a giriş hikâyeleri de şiiirlere konu olmuştur. Kelb kabilesinden iki kişi Medine’ye gelerek Hz. Peygamber’i ziyaret etmişler ve Müslüman olmuşlardı:

وودعت لذات القداح وقد أرى ... بها سدا عمري وللهم أهدرا
وأمنت بالله العليّ مكانه ... وأصبحت للأوثان ما عشت منكرا

“Ok fallarının verdiği keyifleri bıraktım, görüyorum ki ömrüm onlar için tutuşmuş ve boşuna heder olmuş, şimdi onun yerine yüce Allah’a iman eyledim ve de yaşadığım sürece putları inkâr edeceğim.”³⁵

1.3.2. Övgü (Medih) Temalı Şiirler

Övgü, Arap şiiirinde sıkça kullanılan üsluplardandır. *Sübülü’l-hüdâ*’da cesaret, atılganlık, kahramanlık, diğer kabilelerle üstünlük yarışı, cömertlik ve ihsan konularında örneklerine rastlanabilmektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber’le ilgisi bakımından bazı biyografilerle ilgili övgü şiiirlerine de yer verilmektedir. Örneğin Hz. Peygamber’in dedelerinden sayılan Abdülmuttalib ve evlatları hakkında şu beyitler örnek olarak zikredilebilir:

بنو شيبه الحمد الذي كان وجهه ... يضيء ظلام الليل كالقمر البدر
كهولهم خير الكهول ونسلهم ... كنسل ملوك لا قصار ولا خزر
لساقي حجيح ثم للخير هاشم ... وعبد مناف ذلك السيد الفهر
ملوك وأبناء الملوك وسادة ... تفلق عنهم بيضة الطائر الصقر

“Karanlık geceyi dolunay gibi aydınlatan yüzüyle Şeybetü’l-Hamd’in (Abdül-muttalib) oğulları; yaşlıları en hayırlı kimseler; nesilleri de kusursuz ve şaşmaz kralların nesli gibidir. Hacıları sulamaya ve hayra kendini adanmış Hâşim, Arapların seyyidi Abdümenâf, krallar, seyyidler ve oğullarıdır. Onlar şahin yavrularıdır ve şahinleri doğururlar.”³⁶

34 Şâmi, *Sübülü’l-hüdâ*, 3/222.

35 Şâmi, *Sübülü’l-hüdâ*, 6/401.

36 Şâmi, *Sübülü’l-hüdâ*, 1/266.

Savaşta yararlık gösterenler için de övgü temalı şiirler bulunmaktadır:

لله أَيْ مَذَّبَ عن حرمة ... أعني ابن فاطمة المعمر المخولا
جادت يدك لهم بعاجل طعنة ... تركت طليحة للجبين مجدلاً
وشددت شدّة باسل فكشفتهم ... بالجرّ إذ يهوون أخول أخولا
وعللت سيفك بالدماء ولم تكن ... لتردّه حرّان حتّى ينهلا

“Savaşların haramlığını koruyan her kişi için Allah’a andolsun! Bununla amcaları ve dayıları şerefli olan Fâtıma’nın oğlunu (Hz. Ali) kastediyorum. Senin ellerin onlara önce davranıp ilk darbeyi vurarak, Talhacığı yüzüstü yere seriverdi. Bir kahramanın şiddetiyle onları keşfedip saldırdın! Teker teker dağıttın onları düşüyorlardı bir bir. Kılıcını kana doyardın ve onu iyice doymadan geri çekmedin.”³⁷

Eserde övgü temalı şiirlerin farklı konularda söylendiği görülmektedir. Hz. Peygamber’i ve Medine-i Münevvere’nin faziletini konu alan medih içerikli şiirler, bunlardan bazıları olarak zikredilebilir.³⁸

1.3.3. Yergi (Zemm) Temalı Şiirler

Zemm de denilen yergi, Arap şiirinde kullanılan üsluplardan bir diğeridir. *Sübülü'l-hüdâ*’da bu üsluptaki şiirler çeşitli konularda sıkça yer almaktadır. Bu hususa, Hassân b. Sâbit’in Uhud savaşı hakkında söylediği şu beyitler örnek olarak verilebilir.

سقتم كنانة جهلا من سفاهتكم ... إلى الرسول فجند الله مخزيها
أوردتموها حياض الموت ضاحية ... فالتار موعدها والقتل لاقيةها
جمعتموهم أحابيشا بلا حسب ... أئمة الكفر غرتكم طواغيةها
ألا اعتبرتم بخيل الله إذ قتلت ... أهل القليب ومن ألقينه فيها؟
كم من أسير فككناه بلا ثمن ... وجرّ ناصية كئنا مواليها

“Kinâne oğullarını câhilce Resûlullâh’ın üstüne sevk ettiniz. Allah’ın ordusu onları hezimete uğratacaktır. Onları kurban olarak ölüm havzalarına soktunuz. Ölümdür onları karşılayacak olan ve cehennemdir onların yeri. O küfrün öncüsü soysuz çapulcuları topladınız. Tuğyânları sizi aldattı. Bedir’de öldürülenleri kuyulara atarken Allah’ın süvarilerinden hiç mi ibret almadınız? Hani ücretsiz bir şekilde nice esirleri serbest bırakıp onlara dost olarak bırakıvermiştik.”³⁹

37 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 4/194.

38 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/237, 240, 242-243, 343, 345, 355, 392, 429; 2/381; 4/72; 3/95, 242, 325; 4/ 64-65; 9/349; 11/132, 314, 453; 7/375, 386.

39 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 4/232.

Aynı şekilde Hassân b. Sâbit Mekke'nin fethinde uzunca bir şiirle Hz. Peygamber'i savunmakta, Ebû Süfyân ve şirk ehlini hicvetmektedir:

ألا أبلغ أبا سفيان عبي ... مغلظة فقد برح الجفاء
بأن سيوفنا تركتك عبدا ... وعبد الدار سادتها الإماء
هجوت محمدا وأجبت عنه ... وعند الله في ذاك الجزاء
أتهجوه ولست له بكفء ... فشر كما لخيركما الفداء
هجوت مباركا بزا حنيفا ... أمين الله شيمته الوفاء
أمن يهجو رسول الله منكم ... ويمدحه وينصره سواء
فإن أبي ووالدتي وعرضي ... لعرض محمد منكم وقاء
فسوف يجيبكم عنه حسام ... يصوغ المحكمات كما يشاء
لساني صارم لا عيب فيه ... وبحري لا تكدره الدلاء

"Ben, ezâ ve cefâ onu kuşatmışken Ebû Süfyân'a şu şiddetli mesajı iletmeye-yim mi? Kılıçlarımız seni bir köle; Abdüddâr ve efendilerini ise câriyeler kılmıştır. Sen ki Hz. Muhammed'i hicvettin ben ise bir cevap verdim. Bunun Allah katında da bir bedeli olur. Sen onunla eşit durumda olmamana rağmen onu mu yermek-tesin. Şerli olan, ikinizin en hayırlısına fedâ olsun! Sen Allah'ın emini, hasleti vefâ olan, mübârek, iyi ve hanif birini hicvediyorsun. Resûlullâh'ı sizden yeren birisiyle onu överek yardım eden hiç eşit mi olur? Şüphesiz ki benim babam, anam ve namusum onun için bir kalkandır. Dilediği an muhkem nesnelere hakkında gelen keskin kılıcım sizleri ondan müdafaa edecektir. Dilim kusursuz, keskin bir kılıç gibidir, akar ancak onu kovalar bile kirletemez."⁴⁰

Eserde genellikle gazvelerle ilgili olan yergi ve hiciv temalı başka şiir örnekleri de bulunmaktadır.⁴¹

1.3.4. Kahramanlık ve Cihat Temalı Şiirler

Hiz. Peygamber döneminde söylenen şiirlerde kahramanlığın betimlenmesi yaygın edebî üsluplardan bir diğeri'dir. Abbâs b. Mirdâs'ın Huneyn gazvesindeki şu beyitleri kahramanlığın tavsif edildiği bir şiirdir:

نصرنا رسول الله من غضب له ... بألف كمي لا تعدد حواسره
حملنا له في عامل الرمح راية ... يزود بها في حومة الموت ناصره
ونحن خضبنها دما فهو لونها ... غداة حنين يوم صفوان شاجره

40 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/262.

41 Bk. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 4/22, 127-128, 209, 237, 339, 379; 5/251, 315; 6/23, 25, 411-412.

وكتّأ على الإسلام ميمنة له ... وكان لنا عقد اللّواء وشاهره
وكتّأ له دون الجنود بطانة ... يشاورنا في أمره ونشاوره
دعانا فسمّانا السّعار مقدّما ... وكتّأ له عوننا على من يناكره
جزى الله خيراً من نبيّ محمّدا ... وأيدّه بالتّصر والله ناصره

"Mücehhez bin askerle ve diğerlerinin sayılamadığı diğerleriyle, onun uğrun-da kızgınlık göstererek Resûlullâh'a yardım ettik. Onun için mızrakların ucunda yardımcılarının ölüm sahasında destek bulunduğu bayrakları taşıdık. Biz onu kanla boyadık ki Safvân'ın da hasmane tartıştığı Huneyn günü sabahında onunla renklenmişti. Biz İslâm'a destek vererek o gün Müslümandık. O sancağın yerine dikilmesi ve gösterilmesi bizedir. Ordularının olmadığı zamanlarda biz onun karşılıklı istişarede bulunduğu sırdaşıydık. Bize bir parola vererek onunla seslendi, böylece inkâr edenlere karşı biz ona yardımcıydık. Allah Nebî Muhammed'den razı olsun ve onu yardımıyla –ki O onun yardımcısıdır– desteklesin."⁴²

Kahramanlığın betimlendiği bir başka şiirde de Amr b. Ma'dî-Kerîb, Müslüman olmuş ve kendi kavmine şu şekilde seslenmiştir:

أعادل عدتي يزني ورمحي ... وكلّ مقلّص سلس القياد
أعادل إنّما أفنى شبّابي ... إجابتي الصّريخ إلى المنادي
مع الإبطال حتى سلّ جسمي ... وأقرح عاتقي ثقل التّجاد

"Ey beni kınayan! Savaş hazırlığım, mızrağım, zırhım ve kolay yönetilen (binilen) atımdır. Ey kınayan! Muhakkak ki ben, kahramanlarla birlikte cismim bitap düşene kadar gençliğimi yardım isteyenlere icabet etmekte tükettim. Kılıçların ağırlığı omuzumu yaralamıştır."⁴³

Eserde cihat konulu şiir anlatımlarında da kahramanlık üslubuyla içiçelik göze çarpmaktadır. Mûte savaşında Ca'fer b. Ebû Tâlib'in şu beyitler buna örnek olarak söylenebilir:

يا حبّذا الجتّة واقترابها ... طيّبة وباردا شرابها
والرّوم روم قد دنا عذابها ... كافرة بعيدة أنسابها
عليّ إذ لاقيتها ضرابها

"Cennet ve ona yakınlaşmak ne de güzeldir. Onun içecekleri ne güzel ne de serindir. Rûmlar, azaplarının yaklaşacağı bir taleple geldiler. Onlar kâfir ve soyca bize uzak insanlardır. Bana düşen onlarla hakkıyla savaşmaktır."⁴⁴

42 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/345.

43 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/386.

44 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/149.

Şâmî, kahramanlık, övünç ve cihat temalı başka şiirlere de eserinde sıkça yer vermektedir.⁴⁵

1.3.5. Mersiye Temalı Şiirler

Arap edebiyatındaki yaygın üsluplardan biri de mersiye temalı şiirlerdir. Ölüm, şehâdet, hastalık vb. üzüntü duyulacak durumlarla karşılaşıldığında şair bu üsluba başvurmaktadır. Bedir Gazvesi dönüşünde Ubeyde b. Hâris'in Sifrâ denilen bir bölgede şehit olması sonrasında Hind adındaki bir hanım sahâbî, şu şekilde ağıt söylemiştir:

لقد ضَمَّن الصِّفراء مجدا وسوددا ... وحلما أصيلا وافر اللبِّ والعقل
عبيدة فابكيه لأضياف غربة ... وأرملة تهوي لأشعث كالجدل
وبكّيه للإبرام في كلِّ سنة ... إذا احمرَّ آفاق السَّماء من المحل
وبكّيه للأيتام والريح زفزف ... وتشبيب قدر طالما أزيدت تغلي
فإن تصبح الثَّيران قد مات ضوءها ... فقد كان يذكيهنَّ بالحطب الجزل
طارق ليل أو لملتمس القرى ... ومستنبح أضحى لديه على رسل

"Sifrâ (toprağı) asil, şerefli, halîm, akıllı ve basiretli bir adamı içine aldı. Gurbetteki dostlarından ötürü Ubeyde'ye ağlarım, tıpkı ağaç gibi dağınık başın gövdesine ağlarım. Semâ ve ufuklar verimsizlikten dolayı kıpkızıl kesildiğinde onun için her fırsatta çokça ağla! Fırtınalar estikçe ve kazanlar kaynayıp fokurdadıkça yetimler için çokça ağla! Artık ateşlerin ışığı sönmüştür. Oysa yolda kalmışlara ve ağırılanmaya ihtiyaç duyanlara, geçerken köpekleri havlatanlara ateşi çok odun ve kütüklerle alevlendirirdi."⁴⁶

Bî'r-i Maûne gibi elîm sonuçları olan vak'ayla ilgili de mersiyeler söylenmiştir:

على قتلى معونة فاستهلي ... بدمع العين سحًا غير نزر
على خيل الرسول غداة لاقوا ... ولاقتهم منياهم بقدر
أصابهم الفناء بعقد قوم ... تخون عقد حبلهم بغدر
فيا لهفي لمنذر إذ تولى ... وأعنى في منيته بصبر

"Maûne şehitlerine az değil, sağnak gözyaşlarını dök! Ertesi gün düşmanla karşılaşan ve bir kaderle ölümleriyle karşılaşan o Resûlullâh atlılarına ağla! Onlara bir kavmin kurduğu haince akdedilmiş kumpas ile yok oldular. Sabırla ölüme omuz verip arkasını dönüp giden Münzir'e yazık oldu."⁴⁷

45 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 4/56, 70, 126, 128, 192, 233, 238; 5/127, 343; 6/152; 10/17, 35; 11/103.

46 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 4/63.

47 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/41.

Eserde bu üslupta başka beyitler de bulunmaktadır.⁴⁸ Eserde Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili söylenen mersiyeler uzunca yer almaktadır.⁴⁹

1.4. İlmî Anlatımlar

Şâmî, eserinde konuları rivayetlerle ele almakta, mevzu sonunda onunla ilgili mülâhazaları maddelendirdiği tenbîhât bölümleri oluşturmaktadır. O, bu tenbîhât kısımlarında edebî ve tasvîrî üsluptan ziyade ilmî üslubu benimsediği görülmektedir. Bu manada İslâmî ilimlerin hadis, fıkıh, tefsir vb. disiplinlerine dair muhtelif konularda ilmî mülâhazalara yer vermekte, mevzuyla ilgili farklı rey ve fikirlere değinmekte yer yer kendi benimsediğini ortaya koymaktadır.⁵⁰ Vahyin başlamasıyla ilgili tembihler, sözlük kısmı dışında, yirmi bölümden oluşmaktadır ve bu tembihlerde ana konuya dair çeşitli ilmî konular ele alınmıştır.⁵¹

Aynı şekilde eserde, Kur'ân Arapçası'nın genellikle Kureyş lehçesi ile okunduğu ancak Temîm lehçesinde de kullanımların varlığına değinilmesi linguistik açıdan bilimsel bir anlatım olmuştur. Bu bağlamda / يَشَاقُّ اللهُ يَرْتَدُّ / Kur'ân lafızlarındaki idğâmın temelde Temimlilerin kullanımlarından olduğu ifade edilmiştir. ⁵² وَ لِيَمْلَأَنَّ / يُحْبِبُّكُمْ اللهُ gibi ibarelerde⁵³ fekk-i idğâmın (şeddenin kaldırılarak her harfi harekesiyle okumanın) ise Kureyş lehçesinin bir hususiyeti olduğu vurgulanmıştır. Tembih kısmında ise Şâmî, âlimlerin görüşlerini sunarak Kur'ân'da Arap dilinin dışındaki bir sözcüğe yer verilmediği görüşüne zehâb etmiştir.⁵⁴

1.5. Öğreticilik ve Açıklayıcılık

Eserde, müellifin öğretici bir üslubu vardır. Tanımlar ve sınıflamalar yaparak öğretici anlatımlar sunmaktadır. Hz. Peygamber'in tıbbî tavsiyelerini anlattığı bölümde hastalıkların çeşitlerini belirtmekte ve bunları tanımlamaktadır.⁵⁵ Ayrıca müellif, izah edici bir tarzda da yazmaktadır. Mesela İsrâ-Mi'râc kısmında âyet-i kerimede yer alan "Subhânellâh" sözünü ele almaktadır, manalarını misallerle şerh etmekte ve bilginlerin reyleriyle ve şiiirlerle zenginleştirmektedir.⁵⁶

48 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 4/45, 237; 5/17-18; 6/45, 147, 391; 9/261, 307; 12/276.

49 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 12/273-294.

50 Örneğin, Şâmî, Ruh konusunda Yahûdilerin Hz. Peygamber'e soru sordukları başlığın tembihât kısmında Ruh ile nefis arasındaki ilişkiye değinmektedir. Ruh ve nefsin birbirinden farklı olduğunu savunan Ebû Bekir b. Arabî ve Süheyfî'nin görüşlerine yer vermekte ve böylece bu görüşün yaygın olduğunu ve kendisinin de bu görüşte olduğuna işaret etmektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/287.

51 Hz. Peygamber'in inzivada Hira mağarasını tercih etme sebebi, rü'yâ-i sâdıka ve felaku's-subh gibi terimlerin açıklanması, vahiy gelirken Cibrîl ile görüşme, "oku" emrinin bir daha yer almasını hikmeti, Alâk Süresi'nin devamının sonradan nüzûlü, vahyin başlangıcında Hz. Peygamber'in ürpermesi, Varaka hadisiyle ilgili mülâhazalar gibi konulara değinilmiştir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 2/237-244. Varaka hadisi için bk. Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesîr (Dimeşk:1993). 1/4.

52 Haşir Süresi, 59/4; Mâide Süresi, 4/54.

53 Âl-i İmrân Süresi 3/31; Bakara Süresi, 2/282.

54 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 10/290-291.

55 Gıdalanmanın üç düzeyi olduğunu belirtmekte, bunlar için gereklilik, yeterlilik ve fazlalık terimlerini kullanmaktadır. Bu düzeyler hakkında öğretici bir üslupla yargısal cümleler kurmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 12/106-107.

56 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 3/6-7.

1.6. Kanıtlayıcılık

Müellif bir konuda iddialı bir şekilde anlatım yaparken görüşler ve deliller sunarak kanıtlamaya çalışmaktadır. İslâm toplumunda yaygınlaşan mevlid geleceğinin bid'at sayıldığı iddiasını çürütmekte, bunun aksini delillerle savunmaya çalışmaktadır.⁵⁷

Aynı şekilde eserde, Hz. Peygamber'in küçük günahları işlediği görüşünü savunanlara karşı bunun olmadığına dair kanıtlayıcı bir üslup kullanılmaktadır. Bu meselede öncelikle karşıt görüş sahiplerinin dayandığı âyetler zikredilmiş ve onların nasıl anlaşılması gerektiği tek tek ele alınmıştır. İlgili konudaki müellifin ulaştığı temel görüş, tüm peygamberlerin, özelde Hz. Peygamber'in masum ve günahsız oluşudur. Günah olarak zikredilen vasıflar, normal insanlara göre olmayan ancak makamının yüceliği cihetinden Peygambere günah olarak söylenenlerdir. Peygamberlerin çok istiğfarda bulunmalarının sebebiyse günahlarından ötürü değil Allah'a yakınlık kurmak (takarrüb) içindir. Bununla birlikte onlar hakkında zelle denilen küçük sürçmelerin varlığı, büyük günahlardan korunmuşlukla örtülmüş ve afedilmiş olur.⁵⁸

1.7. Destansı Anlatımlar

Eserin bazı kısımlarında Şâmî, abartılı bir anlatım kullanmıştır. Bu anlatım tarzı genelde delâil ve mu'cizat konularında, destansı ve mübalağalı haberlerde görülmektedir. Mesela, Şık ve Satîh adlı kâhinlerin, Hz. Peygamber'in nübüvvetini haber vermesi⁵⁹ veya Hz. Peygamber'in sıtma ile konuşması gibi mu'cize rivayetlerinde bu anlatım dikkat çekmektedir.⁶⁰ Ayrıca tasavvuf kaynaklarından bu tarz aktarımlar da eserin dil ve üslubunu etkileyen faktörlerdendir.⁶¹ Eserdeki bu nevi anlatımlara daha çok hicret öncesinde, irhasât ve delâil haberlerinde vb. rastlanmaktadır.⁶²

57 Mevlid merasimlerinin hayırlı toplantılar olduğunu belirterek bid'at kavramının "hasene" şeklinde yorumlanması gerektiğini söylemektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, I, 362-374. Mevlid ve etrafında dünden bu güne şekillenen tartışmalarla ilgili bk. Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/477-478.

58 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 11/470-484.

59 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/117-121. Hristiyan râhiplerin Hz. Peygamber'in resmine sahip oldukları ve bunu Herakleios'a gelen Mekkelilere gösterdikleri gibi rivayetlerin de abartılı olduğu düşünülebilir Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/135-138. Aynı şekilde Kâbe'ye cansız varlıkların gösterdiği saygı konu edilmiş ve mübalağalı ifadeler kullanılmıştır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/206.

60 Bu ve benzeri rivayetlerin sağlam bir rivayet değerlendirmesine tabi tutulması gerektiği belirtilmelidir. İlgili rivayete göre hummâ ile konuşan Hz. Peygamber onu Kubâ halkına göndermiştir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 10/5.

61 Örneğin Şâmî, Zünnün el-Mısıri'den (ö. 245/854) "Hz. Muhammed'in ruhu marifet alanında Peygamberlerin ruhlarını geride bıraktı" şeklindeki rivayeti aktarmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/486.

62 Örnekler için bk. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/68-138. Bi'set öncesi dönem ile Müslümanların baskı altında olduğu Mekke dönemi haberlerinin büyük kısmı, İslâm'ın başlangıç ve gelişme devirlerine aittir. Dolayısıyla bu zaman diliminde rivâi gelenekle oluşan nakillerden ziyade menkıbevî haberler yaygındır.

2. Eyyâmü'l-Arab Anlatıları

Eyyâmü'l-Arab, Arap edebiyatında önemi hâiz edebî bir tür olarak değerlendirilir. *Sübülü'l-hüdâ* gibi Hz. Peygamber'in siyerini tüm yönleriyle ele alan bu külliyyatta, eyyâmü'l-Arab anlatılarının da yer aldığı görülmektedir. Eyyâmü'l-Arab denince cahiliyeden İslâm'a geçiş sürecinde ve hemen sonrasında Arap kabileleri arasında meydana gelen önemli hâdiseler, savaşlar ve zikre değer günler anlaşıl-maktadır.⁶³ Eserde bu tabir bir yerde tarifteki anlamıyla geçmektedir.⁶⁴

Eserde Hz. Peygamber'in doğumu sonrası anlatılan hâdiseler kapsamında Kureyş ve müttetikleriyle Kays-Aylân kabileleri arasındaki Ficâr savaşlarına tanık olmasının işlenmesi, eyyâmü'l-Arab anlatılarına örnek olarak verilebilir.⁶⁵ Aynı şekilde Ensâr'ın İslâm'a tanışması sürecinde Yesrib'in köklü kabileleri Evs-Hazrec arasında gerçekleşen Buâs vak'ası da bu türdür. Ancak Şâmî, hâdiseyi özet olarak ele almaktadır.⁶⁶

3. Eserde Gramer Analizleri

Müellif Şâmî'nin telif ettiği *Sübülü'l-Hüdâ*, farklı disiplinlerden birçok bilgiyi ihtiva eden kapsamlı bir eserdir. Eserde gramer analizlerinin yapılması anlatılan konunun daha anlaşılır hale gelmesine yarar sağlamaktadır. Diğer taraftan Şâmî'nin Arap Dili gramerine dair hatırı sayılır miktarda eser telif ettiği de kaynaklarda belirtilmektedir. Buradan onun Arap Dili alanında yetkin bir âlim olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁷

Arap Dili gramerine dair dil analizlerinin eserde muhtelif amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan en birincisi konunun daha belirgin şekilde izah edilme amacıdır. Örneğin “-ve inne Âdeme le-müncedilün fi tînetihî- rivayetinde geçen -Hz. Âdem daha balçıkta iken- ifadesi, -Ben Allah nezdinde Ümmü'l-Kitâb'da Nebilerin âhiriydim- sözünün durumunu belirtir ve mahallen mansûp olur. Bu cümledeki -fi tînetihî- kelimesi -müncedilün- kelimesine bağlı değil, -inne-nin ikinci haberini oluşturur. Bu tür tahliller, gramer bilgisiyle konunun açıklanmasına yardımcı olur.⁶⁸

Eserde gramer kullanım tarzlarından bir diğeri de istidlâl amaçlı kullanımlardır. Örneğin, Hz. Peygamber'in Hz. Âdem'e doğru giden soyunda Amr ismindeki ayn harfinin harekesinin fetha olması كَعْمَرُكَ kaseminden istidlâl edilmiştir. Aynı

63 Detaylı bilgi için bk. Mehmet Ali Kapor, "Eyyâmü'l-Arab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/14-16.

64 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/265.

65 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/152.

66 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 3/192.

67 İbnü'l-İmâd Şihâbüddin Ebi'l-Felâh Abdi'l-Hayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akerî, *Şezerâtü'z-Zehab fi Ahbârin min Zeheb* (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1993), 10/354-355.

68 Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 1/77.

şekilde, *لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ* ayetinde⁶⁹ bu şekilde harekelenmesi de bunu göstermektedir.⁷⁰

Belli kelimelerin cümledeki konumunun beyanı ve anlamının daha açık hale gelmesi gayesiyle gramerdeki hükümlerinin direkt verildiği birçok örnek de bulunmaktadır. Cümledeki ögenin adı (fâil, mef'ûl, bedel, hâl, temyiz gibi) ilgili kelimeye söylendikten sonra merfû', mansûb, mecrûr gibi gramer hükümleri verilmektedir. Bu tarz gramer analizlerinin tenbîhât adı verilen mülâhazalar kısmında veya müfredât (sözlük) bölümlerinde daha yoğun olarak yer aldığı görülmektedir.⁷¹

4. Müfredât (Ġaribu mâ Sebak)

Eser yazımında anlaşılmayan kelimelerin açıklanması, eski zamanlardan beri yapılan bir uygulamadır. Bu uygulama, pek yaygın olmasa da siyer eserlerinde de görülmektedir. Mesela İbn Hişâm'ın *Sîre*'sinde, metindeki kelimelerin manaları verilmektedir.⁷² Benzer şekilde bazı sonraki kaynaklarda konu bitimlerinde müfredât manalarına yer verilmektedir.⁷³ Fakat *Sübülü'l-hüdâ*'da anlaşılmayan sözcüklerin daha düzenlice ve ayrı bölümlerde incelenişi dikkat çekmektedir. Şâmî'nin bu şekilde kelime manalarını başka bir kısımda sunması, kitabı özgün yapan etmenlerdendir.

Şâmî, tenbîhâtın son kısımlarında ana metindeki kelimelerin sözlük manalarını vermektedir ve bu kısımlara "Ġaribu mâ sebak" veya "tefsîru'l-Ġarîb" adını vermektedir.⁷⁴ Konu uzunsa ve alt başlıkları varsa sözlük kısımlarını bu başlıklarla adlandırmaktadır.⁷⁵ Konu bitimlerindeki bu kelimelerin metinden uzak bir yerde bulunması, okuyucunun kelimeye ve manasına baktığında rivayeti anlamasını ve akılda tutmasını güçleştirmektedir. Ġarîb sözcüklerin bulunduğu bölümlerin ilgili nakillerle bir arada mütalaa edilmesi, onları amacına uygun kılabilirdi. Zira okumadaki akıcılığı arttırmak için *Sübülü'l-hüdâ*'nın Türk diline tercümesi olan *Peygamber Külliyâtı*, bilinmeyen terimlerin bulunduğu yerleri tercümeyle dâhil etmemiştir.⁷⁶

Şâmî bu bölümlerde, sözcüğün manasına geçmeden hareke ve telaffuzlarına yer vermektedir.⁷⁷ Kelimeleri çoğunlukla kısa ve özlü bir şekilde açıklamakta ba-

69 Hicr 15/72.

70 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/268.

71 Örnekler için bk. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/73; 3/208, 265; 4/164; 5/172; 6/69, 240, 301, 373.

72 İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/532, 557, 572.

73 Kastallâni, *el-Mevâhib*, 1/99.

74 Bu isimlendirme "önceki metindeki meçhul sözcükler" şeklinde anlaşılabilir.

75 Mekke'nin Fethi hâdisesi oldukça uzun bir şekilde işlenmekte ve uzunluğu konuya ait sözlük kısımlarını da genişletmektedir. Ana metin içinde alt başlıklar bulunduğu için müellif bunlara ilişkin sözlük kısımlarını konunun sonunda ilgili başlıklara göre düzenlemiştir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/274-309.

76 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 2/18, 19, 20; *Peygamber Külliyâtı*, 2/24.

77 Yazar, kelime okunuşlarını belirten noktalamaları ve sesli harfleri gösteren mühele (noktasız), müselese (üç noktalı), mu'ceme (noktalı) gibi terimleri sıkça kullanmaktadır.

zen de görüş sahiplerinin fikirlerini içeren detaylı paragraflar arz etmektedir. Görüşün kime ait olduğunun bilinmemesi durumunda meçhûl fiil kullanılmaktadır. Sözcüklerin manaları kimi zaman Arap Dili alanındaki güvenilir sözlüklere dayanmaktadır.⁷⁸ Şâmî'nin bu bölümlere koyduğu kelimelerin genelde nadir kullanılan ve tanınmayan sözcükler olduğu dikkat çekmektedir.⁷⁹ Yazar, kelime manalarının daha iyi kavranması için onları bazen âyetlerle desteklemekte,⁸⁰ gerektiğinde ana metinde de kelime manalarına değinmektedir.⁸¹

Eserde, meğâzî, seriyye, livâ, delâil gibi terimlerin ne anlama geldiği, Hz. Peygamber'in adları, kişisel eşyaları, savaş araçları, binek hayvanları gibi kavramlar da eserde açıklanarak tanıtılmaktadır. Ayrıca, eserde bazı siyer müfredatlarının tanımları da yer almaktadır.⁸²

5. Eserin Arap Dili Kaynakları

Onun genellikle sözcük bilgileri ve şiir olmak üzere yararlandığı başlıca linguistik kaynaklar müellifin kendi çağından erken devirlere doğru olarak şöyle tertiplenebilir:

İbn Hatîbü'd-Dehşe (ö. 834/1431),⁸³ Abdullâh el-Mercânî (ö. 827/1424)⁸⁴, Demâmîni (ö. 827/1424),⁸⁵ Firûzâbâdî (ö. 817/1415),⁸⁶ Burhânüddîn el-Kirâtî (ö. 781/1379),⁸⁷ İbn Câbir (ö. 780/1378),⁸⁸ Feyyûmî (ö. 770/1368-69),⁸⁹ Salâhüddin es-

78 Örneğin İsmâil b. Hammâd el-Cevherî'nin (ö. 400/1009) *Sihâhu'l-luga-Tâcü'l-luga* adlı sözlüğünden altmış kadar alıntı yapmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/72; 4/134.

79 Örneğin, "dihkân (muhtar), birtîl (dikdörtgen şeklindeki taş), azk (hurma salkımı), lekemenî (bana tokat vurdun), şemle (kaban), rıkk (köle), fakîr (Benî Kureyza Âliye yakınlarındaki bahçe), vediy (hurma filizi), ğaydateyn (sarmaşık), veşîk (yakın), iyâfe (kuş sesini ve uçuşunu hayra yorma), humeme (köz), zulme (Sudan bölgesindeki ordu hareketinin benzetmesi), harre (kara taşlı yer), ğasak (karanlık), emd (şüphe), vadam (küfe)" gibi kelimeleri kısaca izah etmiştir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/110-121.

80 Örneğin, bir şiirde geçen Hz. Âdem'in yapraklarla kapanması Â'râf ve Tâ-hâ sûrelerindeki âyetlerle teyit edilmektedir. Âraf, 7/22; Tâhâ, 20/121; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/71-73.

81 Örneğin, "Allah katındaki Ümmü'l-Kitâb'da Peygamberlerin sonuncusuydum" diyen ana metindeki "müncedil" kelimesinin anlamını açıklamaktadır. Bu kelime ce-de-le kökünden gelir ve bir şeyi sert yere atma anlamındadır. Buna göre, "Hz. Âdem toprakta bırakılmışken ben Peygamberlerin sonuncusuydum" demek istemektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/77.

82 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 4/12; 5/85; 6/4; 7/354-361, 362-375; 9/410; 11/418-422.

83 Şâmî, önsözde *et-Takrîb (et-Takrîb fi ilmi'l-ğarîb)* diye işaret edeceğini ifade ettiği Ebû's-Senâ Nûrüddin Mahmûd b. Ahmed el-Feyyûmî'nin bu ve diğer telifi *Tehzîbü'l-metâli*'den meçhule sözcükler ve söylenişlerinde yirmi beş kadar istifade etmektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/210, 228; 2/288, 458; 3/166, 210; 4/157, 258; 5/166, 180; 6/56, 267; 7/202, 285; 12/319.

84 Şâmî, *Revâihü'z-zehr*'inden alıntı yapar. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/199, 200; 4/11, 86. Muhammed b. Ebû Bekr b. Ali Necmüddin el-Mercânî'yle ilgili bk. Zirikî, *el-A'lâm*, 6/57.

85 Şâmî, Ebû Abdillâh Bedrüddin Muhammed b. Ebû Bekr ed-Demâmîni'den ve *el-Mesâbih alâ câmiî's-sahih*'inden altı kere sözcük, gramer ve Buhârî'deki bazı nakillerle ilgili faydalanmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 2/250; 3/170; 5/267, 414, 503; 7/79.

86 Şâmî, Ebû't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî'nin *el-Kâmüsü'l-muhît*, *Tahbirü'l-müveşşin*, *Matlau zevâhirü'n-nücûm*, *Menhu'l-bârî fi şerhi sahihi'l-Buhârî* ve *es-Silâtü ve'l-büser fi's-salâti alâ Hayrî'l-beşer* adlı müellefâtından sözcükler ve söylenişlerinde altmış kadar faydalanmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/196; 2/100; 3/27; 4/138, 411; 5/408, 494; 6/95, 302; 7/4, 353; 12/233, 442.

87 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/198. Kirâtî'yle ilgili bk. Zirikî, *el-A'lâm*, 1/49.

88 Şâmî, Endülüslü şair Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Endelüsî'ye ve *Bediyyetü'l-umyân*'ına Peygamber'i öven şiirlerine altı kere atf yapar. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/233, 391; 3/324; 4/64; 7/50, 102.

89 Şâmî, önsözde Ebû'l-Abbâs Hatîbüddehşe Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî ve kâmûs mahiyetindeki kitabı el-

Safedî (ö. 764/1363),⁹⁰ Şeref el-Bûsîrî (ö. 695/1296),⁹¹ İbn Mâlik (ö. 672/1274),⁹² es-Sağânî (ö. 650/1252),⁹³ Ebû Amr İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249),⁹⁴ Mutarrizî (ö. 610/1213),⁹⁵ İbn Zafer (ö. 565/1170),⁹⁶ Cevâlîkî (ö. 540/1145),⁹⁷ Ebû Muhammed Abdullâh el-Batalyevsî (ö. 521/1127),⁹⁸ Ahmed b. Muhammed el-Meydânî (ö. 518/1124),⁹⁹ İbn Sîde (ö. 458/1066),¹⁰⁰ İbn Reşîk (ö. 456/1064),¹⁰¹ Ebû'l-Alâ el-Maarî (ö. 449/1057),¹⁰² es-Seâlibî (ö. 429/1038),¹⁰³ Ebû'l-Kâsım el-Vezîrî'l-Mağribî (ö. 418/1027),¹⁰⁴ Ahmed b. Muhammed el-Herevî (ö. 401/1011),¹⁰⁵ Cevherî (ö. 400/1009'dan önce),¹⁰⁶ İbn Fâris (ö. 395/1004),¹⁰⁷ Ebû'l-Feth İbn Cinnî (ö. 392/1002),¹⁰⁸ Râğib el-İsfahânî, (ö. V/XI. yüzyılın ilk çeyreği),¹⁰⁹ Ebû Alî el-Hâtimî (ö. 388/998),¹¹⁰ el-Hasen b. Ahmed el-Mühellebî el-Azizî (ö. 380/991),¹¹¹ Ezherî

Misbâhu'l-münîre el-Misbâh diye işaret edeceğini ifade etmiş ve on altı kadar eserinin adıyla meçhul sözcükler ve söylenişlerinde atıflar yapmıştır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/162, 193; 2/459; 3/19, 161; 4/358; 6/4, 259; 7/106; 12/40-41.

- 90 Şâmi, Safedî'nin *Tezkiretü'l-edeb* ve diğer kimi müellefatından Peygamber içerikli şiirlerde faydalanmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/247, 259; 12/40.
- 91 Şâmi, Ebû Abdillâh Şerefüddin Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'ye Hz. Peygamber için kaleme aldığı kaside ve şiirlerde on kadar başvurur. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/92, 491; 2/8, 48; 3/95; 7/82; 9/502; 10/316.
- 92 Şâmi, Cemâlüddin Muhammed b. Mâlik et-Tâî'den ve *el-l'âm bi-müsellesi'l-kelâm* ve *Teshîlül-fevâid* adındaki eserinden gramer izahlarında on kadar faydalanmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/283; 2/395; 4/306; 5/93, 368, 369; 6/128; 7/335; 8/279; 10/416.
- 93 Şâmi, *et-Tekmilâtü ve'z-zeyl*'inden alıntı yapar. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/461; 2/249; 3/34, 188; 5/31, 397; 6/87, 191.
- 94 Şâmi, onun *el-Emâli en-nahviyye*'sinden alıntı yapar. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/244, 431; 3/7; 10/381; 11/485.
- 95 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/282, 513; 6/48; 12/259.
- 96 Şâmi, Ebû Abdillâh Hüccetüddin Muhammed b. Ebû Muhammed es-Sikillî el-Mekki'den ve *Hayru'l-beşer*'inden Hz. Peygamber'le ilgili medih içerikli nakillerde on kadar faydalanmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/121, 130, 137, 363, 413, 479, 514; 2/147, 191, 192, 250.
- 97 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/320; 8/436; 10/292-296; 12/41.
- 98 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/288; 4/265.
- 99 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/394.
- 100 Şâmi, Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî'den ve *el-Muhkem*'inden sözcüklerde yedi kere faydalanmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/197; 4/12, 159; 5/69; 6/424; 7/201; 11/456.
- 101 Şâmi, onun *el-Umde*'sinden alıntı yapmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/194.
- 102 Şâmi, Maarî'ye bir kere zemzemle alakalı şiirine reddiye de başvurur. *Sübülü'l-hüdâ*, 1/185.
- 103 Şâmi, *Letâifü'l-meârif* ve *Fıkhu'l-lüga* isimindeki teliflerinden alıntı yapmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 2/97; 7/202, 396, 398, 401; 10/292, 293, 294, 295, 296; 11/338, 381.
- 104 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/292, 332.
- 105 Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed el-Herevî'den ve onun *Kitâbü'l-ğaribeyn fi'l-Kur'ân ve'l-Hadis*'inden bilinmeyen sözcüklerin söyleniş konularında on civarında faydalanmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/377, 452; 2/112; 3/19; 4/275; 5/487; 7/286; 8/489; 9/141; 10/316, 322.
- 106 Şâmi, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî'den ve onun *Tâcü'l-lüga (Sihâhü'l-lüga)* adlı sözlüğünden sözcüklerde altmış kadar faydalanmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/299; 2/17, 304; 3/334; 4/258; 5/367, 492; 6/90, 430; 7/143, 410; 8/9, 105; 9/162, 410; 10/416; 11/451; 12/45.
- 107 Şâmi, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris el-Hemedânî'den ve *Fıkhu'l-lüga*, *Mücmelü'l-lüga*, *Kitâbü'l-leyli ve'n-nehâr* ve *Esmâu Resûlillâhi* ve *meânihâ* adındaki eserlerinden sözcükler, Hz. Peygamber'in adları ve siyere dair farklı konulardaki nakillerde otuz kadar faydalanmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/227; 2/165; 3/15; 6/291, 361; 5/82, 490; 6/157; 7/51, 182; 8/9; 9/462; 10/291, 415; 12/41.
- 108 Şâmi, Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî'den ve onun *el-Mübhic fi tefsiri esmâi şuarâ'il-hamâse*, *Şerhu tasrif-i Ebî Osmân el-Mâzini* ve *el-hâtriyât* isimdeki kitaplarından sözcük ve şiirlerde istifade etmektedir. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/110, 268, 293, 436; 9/426; 10/292, 294.
- 109 Şâmi onun, *Müfredatü'l-Kur'ân*'ından alıntı yapmaktadır. Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/418, 438, 442, 517, 525, 529; 2/58; 3/19, 30; 4/400; 5/362; 6/47, 166; 7/14; 12/271, 365.
- 110 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/224, 419; 2/203.
- 111 Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/71.

(ö. 370/980),¹¹² İbn Hâleveyh (ö. 370/980),¹¹³ İbnü'l-Kütiyye (ö. 367/977),¹¹⁴ Ebû Alî el-Kâlî (ö. 356/967),¹¹⁵ Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm el-Fârâbî (ö. 350/961),¹¹⁶ Ebû Ömer ez-Zâhid Gulâmu Sa'leb (ö. 345/957),¹¹⁷ Nehhâs (ö. 338/950),¹¹⁸ Zeccâcî (ö. 337/949),¹¹⁹ İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940),¹²⁰ İbn Düreyd (ö. 321/933),¹²¹ İbnü's-Serrâc (ö. 316/929),¹²² Zeccâc (ö. 311/923),¹²³ İbnü'l-Mu'tezz (ö. 296/908),¹²⁴ Sa'leb (ö. 291/904),¹²⁵ Müberred (ö. 286/900),¹²⁶ Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, (ö. 282/895),¹²⁷ Ebû Hâtîm es-Sicistânî (ö. 255/869),¹²⁸ İbnü's-Sikkît (ö. 244/858),¹²⁹ İbnü'l-A'râbî (ö. 231/846),¹³⁰ Asmaî (ö. 216/831),¹³¹ Ebû Zeyd (ö. 215/830),¹³² Ebû'l-Hasen el-

- 112 Şâmî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî'den ve onun *Tehzîbü'l-lüğâ's*ından sözcükler ve şerhlerinde yirmi kadar faydalanmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/160, 434, 454; 2/112, 250; 3/162, 192, 210, 285; 4/163, 360; 5/108, 161, 295, 420; 9/384; 10/289; 11/425, 442; 12/259, 328.
- 113 Şâmî, Ebû Abdullâh el-Hüseyn b. Ahmed b. Hâleveyh el-Hemedânî'den ve onun *Leysa fi kelâmi'l-Arab*'ından sözlükle ilgili altı kere alıntı yapmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/186, 478; 3/108, 287.
- 114 Şâmî, Ebû Bekr Muhammed b. Ömer el-Endelüsî'den üç kere sözlükte faydalanmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/162; 3/30; 4/306.
- 115 Şâmî, *el-Emâli*'sinden alıntı yapmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/168; 6/129; 12/193.
- 116 Şâmî, onun *Divânü'l-edeb*'inden alıntı yapmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/196-197, 224.
- 117 Şâmî, Ebû Ömer ez-Zâhid Muhammed el-Bâverdî'den çoğunlukla kelime bilgilerinde altı kere alıntı yapmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/185, 451; 4/273; 6/107; 10/19; 11/301.
- 118 Şâmî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs'tan ve onun *Edebü'l-kâtip (Sınâatü'l-kitâb)*, *Kitâbü'n-nâsih ve'l-mensûh* ve *et-Târîh* adındaki müellefâtından, muhtelif mevzulardaki nakil ve kelime bilgilerinde olarak yirmi kadar istifade etmektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/301, 489; 3/33, 333; 4/59, 245; 5/69; 7/54; 9/147; 10/297; 12/44.
- 119 Şâmî, Ebû'l-Kâsim Abdurrahmân b. İshâk ez-Zeccâcî'den ve onun *el-Emâli fi'l-lügati ve'l-edeb* ve *Muhtasarü'z-zâhir*'inden kelimelerin tanım ve okunmasında, lügavî bilgi ve kaidelerde on beş kadar faydalanmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/272, 298; 2/101; 4/258; 8/405; 10/210.
- 120 Şâmî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsim el-Enbârî'ye ve onun *Kitâbü'r-red alâ men hâlefe mushafu Osmân ve kitâbü'z-zehr (ez-Zâhir fi meânî'l-keâm)* adlı teliflerine Hz. Peygamber'in dedeleri vd. kimi mevzularda sözlük anlamlarında yirmi kadar alıntıda bulunur. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/244, 298; 2/67, 425; 3/10, 98; 4/38; 11/241, 498.
- 121 Şâmî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdi el-Basrî'den ve *el-İştikâk*, *el-Vişâh*, *el-Cemhere*, *el-Maksûra* ve *el-Ahbârü'l-mensûre* gibi kitaplarından terâcim, kelimeler ve türevleri gibi mevzularda otuz kadar istifade etmektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/278, 410; 2/20, 334; 3/34, 192; 4/120, 418; 5/25, 171; 6/75, 358; 7/202, 395; 10/295, 481; 11/52, 451; 12/253.
- 122 Şâmî, İbnü's-Serrâc Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî el-Bağdâdî'den iki kere sözlükte faydalanmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/193, 298; 2/330; 4/399; 5/174.
- 123 Şâmî, Ebû İshâk ez-Zeccâcî'den tefsir ve dil alanında faydalanmaktadır. Sözlükte ondan alıntılarda da bulunmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/287, 481; 3/107; 5/491; 6/48, 381; 7/235.
- 124 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/421.
- 125 Şâmî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahya eş-Şeybânî Sa'leb'e ve onun *el-Emâli*'sine on altı kadar Hz. Peygamber'in adlarının manaları vb. sözlük bilgilerinde alıntıda bulunmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/356, 438, 452, 524; 3/301; 4/12, 271; 6/157; 8/491; 9/76; 10/293; 11/437; 12/393.
- 126 Şâmî, Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Müberred'e ve *el-Kâmil fi'l-edeb*'ine Arapçadaki kimi ifadelerle alakalı münakaşalar, sözlük bilgileri ve bazı nakillerde on altı civarında yer verir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/282, 462; 3/8, 152; 6/157, 163; 10/293; 11/302, 307; 12/393.
- 127 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/279, 287; 3/256; 11/84.
- 128 Şâmî, onun *Kitâbü'z-zîne*'sinden alıntı yapmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/163; 4/410.
- 129 Şâmî, onun *Tehzîbü'l-elfâz*'ından da istifade etmektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/398; 3/167, 229, 350; 4/269; 5/492; 6/95, 163, 182, 381; 7/364; 12/294.
- 130 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ziyâd el-Küfî'den sözlük alanında yirmi civarında istifade etmektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/227; 2/80; 3/171; 4/418; 5/25; 6/163; 7/70; 8/68.
- 131 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/280; 2/75; 3/176; 4/127; 5/108; 6/165; 7/48; 9/92, 357; 12/391.
- 132 Ebû Zeyd Saîd b. Evs b. Sâbit el-Ensârî'den sözlük alanında on kadar istifade etmektedir. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 2/92; 3/30, 176; 4/291; 5/166; 6/290; 7/397, 416; 10/296.

Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830),¹³³ Sibeveyh (ö. 180/796),¹³⁴ Mufaddal ed-Dabbî (ö. 178/794),¹³⁵ Halil b. Ahmed (ö. 175/791),¹³⁶ Zü'r-Rumme (ö. 117/735)¹³⁷ ve Accâc (ö. 97/715-16).¹³⁸

Sonuç

Memlûklerin gerileme ve yıkılış dönemine şahit olan ve devrinin âlimlerinden ders alarak yetişen müellif Şâmî, eseri *Sübülü'l-hüdâ'yı* Osmanlı valilerinin Mısır'ı yönetmeye başladıkları ömrünün son zamanlarında Kahire'de telif etmiştir. Eser, tüm yönleriyle Hz. Muhammed'i (s) konu edinen, delâil, şemâil, meğâzî, faziletler, husûsiyetler, mu'cizeler ve tıbb-ı Nebevî gibi siyerin kısımlarını belli bir düzen içerisinde ele alan kapsamlı bir külliyyattır. *Sübülü'l-hüdâ* ile zirveleşen ansiklopedik eser verme geleneği, Memlûk döneminin telif usûlünde yer alan bir olgudur.

Müellif Şâmî'nin farklı alanlarda eser telif eden bir âlim olduğu ve Arap Dili alanında kayıp oldukları anlaşılan muhtelif kitaplarının varlığı bilinmektedir. *Sübülü'l-hüdâ*'da kullandığı Arap dili kaynakları, dile dair üslupları, eyyâmü'l-Arab vb. anlatımları, bol miktarda şiir ve gramer analizleri onun siyer âlimi olmasının yanında iyi bir dilci olduğunun göstergesidir. Bu bağlamda "ömrümün azığı" olarak nitelediği bu eserin önemli oranda Arap diline ve üsluplarına dair hususiyetler içerdiği görülmektedir. Zikri geçen sebeplerden dolayı calib-i dikkat olan eserin bu şekilde analiz edilmesi dönemin ansiklopedik eserleri hakkında fikir verir mahiyettedir.

Hacimli bir eser olan *Sübülü'l-hüdâ*'da rivayetçilik, tasvirîlik, şiir kullanımı, ilmi anlatımlar, öğreticilik, açıklayıcılık, kanıtlayıcılık, destansı anlatımlar göze çarpan üslup özellikleridir. Müellif, Hz. Peygamber hakkında sahih olarak nitelediği ve ulaşabildiği tüm rivayetleri eserine alma gayretindedir. Daha sonra öbekler halinde sunduğu bu rivayetleri mülâhazalar kısmında tartışmakta yukarıda adı verilen anlatım üsluplarını kullanmaktadır.

Eserde siyer ve İslâm tarihiyle ilgili şiirlerin kullanımında tevhid mücâdelesini, övgü, yergi, kahramanlık, cihât ve mersiye temaları dikkat çekicidir. Aynı şekilde eyyâmü'l-Arab anlatıları, gramer analizlerine yer verilmesi özellikle konu sonlarında ana metinde geçen kelimelere dair sözlük kısımlarının oluşturulması, dil ile münasebeti olan içerik ve yöneme dayalı kimi hususiyetlerdir. Ayrıca *Sübülü'l-hüdâ*, hicrî ilk asırlardan başlayarak dokuzuncu asra kadar önemli oranda dildiden istifade etmiş, meşhur Arap diltçilerinin eserlerine müfredât ve şiir gibi alanlarda çokça atıflarda bulunmuştur.

133 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/281; 2/248; 3/28, 165; 4/397; 11/496; 12/393.

134 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/225, 432; 2/105, 262; 3/7, 10; 4/152, 397; 5/300; 9/410; 12/40.

135 Şâmî, *el-Fâhir fir'il-emsâl* adlı eserinden alıntıda bulunmaktadır. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/394; 11/153.

136 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/196, 534; 2/68; 3/163, 192; 5/419; 6/55; 9/162; 10/295, 412; 11/484.

137 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/226, 420.

138 Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/289.

Sonuç olarak bu çalışmada hicrî XVI. yüzyılda Memlûk ilim geleneğinde yetişmiş müellif Şâmî tarafından kaleme alınmış Hz. Peygamber konulu devasa bir eser, içerdığı edebî üslûplar, tematik şiir örneklemeleri ve Arap dili kaynakları bağlamında tanıtılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Sahîh*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Çetin, Nihad M. "Arap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/290. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Hamlâvî, Ahmed b. Muhammed. *Şezâ'l-Arf fi Fenni's-Sarf*. Riyad: Mektebetü'n-Neşr, 2010.
- İbn Hişâm, Abdülmelik. *es-Sîre*, Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâyî, 1955.
- İbnü'l-İmâd, Şihâbüddîn Ebi'l-Felâh Abdi'l-Hayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akerî. *Şezerâtü'z-Zehab fi Ahbârin min Zeheb*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Kapar, Mehmet Ali. "Eyyâmü'l-Arab". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/14-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kastallânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Minahi'l-Muhammediyye*. Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye.
- Komisyon, *Mu'cemu'l-Vesît*. Kahire: Dâru'd-Da've, 2010.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Şâmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/330-331. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Makrizî, Takiyyüddîn Ahmed b. Alî. *İmtâu'l-Esmâ' bi-mâ li'n-Nebîyyi mine'l-Ahvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Peygamber Külliyyatı*. Komisyon Tercümesi. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2011.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *el-Hasâisu'l-Kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şâmî, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-Reşâd fi Sîreti Hayri'l-İbâd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Özel, Ahmet. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/477-478. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Yiğit, İsmail. *Memlûkler*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2015.
- Zirikli, Hayru'd-Dîn. *el-A'lâm Kâmûsu Terâcimi li-Eşheri'r-Ricâli ve'n-Nisâi mine'l-Arabi ve'l-Müsta'ribine ve'l-Müsteşrikîn*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002.